

◇ فصلنامه علمی پژوهشی زن و فرهنگ

سال نهم، شماره ۳۴، زمستان ۱۳۹۶

صفحات: ۹۴-۸۱

تاریخ وصول: ۱۳۹۶/۲/۲۸ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۸/۱۸

رابطه التزام عملی به اعتقادات اسلامی و جو عاطفی خانواده با بحران هویت در دانشجویان دختر

فاطمه سادات مرعشیان*

سحر صفرزاده**

چکیده

هدف از پژوهش حاضر، تعیین رابطه التزام عملی به اعتقادات اسلامی و جو عاطفی خانواده با بحران هویت در دانشجویان دختر دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز بود. نمونه پژوهش شامل ۲۰۰ نفر از دانشجویان دختر بود که به صورت تصادفی طبقه ای انتخاب شدند. برای گردآوری داده ها از پرسشنامه های التزام عملی به اعتقادات اسلام (نویدی، ۱۳۷۶)، جو عاطفی خانواده (هیل برن، ۱۹۶۴) و بحران هویت (احمدی، ۱۳۷۶) استفاده شد. پژوهش حاضر از نوع همبستگی بود. برای تحلیل داده ها از ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون چند گانه استفاده شد. نتایج نشان داد که بین التزام عملی به اعتقادات اسلامی و جو عاطفی خانواده با بحران هویت رابطه منفی معنی دار وجود داشته، همچنین تحلیل رگرسیون چند گانه نشان داد که از بین متغیرهای پیش بین، التزام عملی به اعتقادات اسلامی و جو عاطفی خانواده پیش بینی کننده مناسبی برای متغیر ملاک بحران هویت می باشند.

کلید واژگان: اعتقادات اسلامی، جو عاطفی خانواده، بحران هویت.

* استادیار گروه روان شناسی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران. (نویسنده مسئول، ایمیل: fsmarashian@gmail.com)

** استادیار گروه روان شناسی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران.

این مقاله برگرفته از طرح پژوهشی با حمایت مالی دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز می باشد.

مقدمه

سالهای نوجوانی مرحله مهم و برجسته رشد و تکامل اجتماعی و روانی فرد به شمار می‌رود. نوجوانان به دلیل تغییرات پیچیده و سریعی که در این دوره از زندگی تجربه می‌کنند، در مقابل اختلال‌های رفتاری و نابهنجاری‌های روانی آسیب‌پذیری بیشتری دارند (تات اسدی، ۱۳۹۶). از آنجاییکه طبق نظر اریکسون^۱ مهمترین هدف این دوره، رشد یک هویت شخصی است، احتمال تأثیرپذیری شدید فرد از همسالان و دوستان برای دستیابی به هویت و حل بحران مرتبط با آن افزایش می‌یابد. دستیابی به هدفهای مهم پرورشی با وجود آشفتگی هویت امری مشکل و غیرممکن است. از سوی دیگر اثر قابل توجهی در سازگاری آتی آنان در نقشهای شغلی و خانوادگی خواهد داشت. به همین جهت شناسایی عواملی که می‌تواند بر بحران هویت^۲ به عنوان مهمترین نشانه سلامت روان تأثیرگذار باشد، حائز اهمیت است (چن^۳، ۲۰۰۸، نقل از پاراسکوی و پاناگوتیس^۴، ۲۰۱۵). فرآیند رشد هویت یک فرآیند پیش رونده است که شامل یکپارچگی سازی آگاهانه اعتقادات فرد راجع به خودش، اعتقادات فرد راجع به اینکه دیدگاه دیگران راجع به او چگونه است و تعهد نسبت به ارزشهای شخصی و هدفهای زندگی است. نوجوانان در این مرحله سنی به دلیل تحولات تغییرات ذکر شده، در هنگام رویارویی با مشکلات با دید منطقی کمتری برخورد می‌کنند و عموماً جنبه احساسی و عاطفی افراد در این دوران غالب است. یکی از عوامل مؤثر و حمایت کننده در حل بحران هویت و در دستیابی به هویت منسجم دینداری و التزام عملی به اعتقادات اسلامی^۵ از جمله التزام عملی به نماز، روزه و دیگر احکام شرعی الهی است که در برخی از مطالعات، از جمله بررسی های دیلانی^۶ و همکاران (۲۰۰۷)، دیزارتر^۷ (۲۰۰۶)، ویلز^۸ و همکاران (۲۰۰۳)، نسابه (۱۳۸۴) و بحرینیان و ایلخانی (۱۳۸۰) از آن به عنوان ایجاد کننده سلامت روان یاد شده است. دین از طریق برقراری یک نظم اخلاقی، تدارک فرصت‌هایی برای به دست آوردن شایستگی‌های یاد گرفته شده و تهیه قوانین اجتماعی، سوء مصرف مواد و بهبودی از آن را تحت تأثیر قرار میدهد (اسمیت^۹، ۲۰۰۳). تحکیم باورهای مذهبی در جوانان مانع از شکل‌گیری اختلال‌هایی چون سوء مصرف مواد، اختلالات سلوک و از همه مهمتر بحران هویت خواهد گردید (محمدی و دادخواه، ۱۳۸۰). جامعه‌شناسان معتقدند که جوامع در دوران گذار به سر می‌برد. یکی از نشانه‌های این دوران، بی‌هنجاری، نابسامانی، بی‌قانونی، افزایش جرم و جنایت و از همه مهمتر ناتوانی فرد در کسب هویت می‌باشد (بلیدورن^{۱۰} و همکاران، ۲۰۱۵). از آنجایی که یکی از مؤلفه‌های اصلی سرمایه در هر جامعه و محیط کاری نیروی انسانی سالم و پرتوان آنست، از این رو تمام پیشرفت‌های علمی مرهون تلاش افرادی است که در سلامتی کامل به سر می‌برند (حیدری، ۱۳۹۴).

نقش سلامت معنوی در حل معضلات اجتماعی و فردی، به نحوی چشمگیر قابل ملاحظه است. در

۱. Ericsson

۲. Identity Crisis

۳. Chen

۴. Paraskevi & Panagiotis

۵. Adherence to Islamic beliefs

۶. Delaney

۷. Dezutter

۸. Wills

۹. Smith

۱۰. Bleidorn

حقیقت افرادی که پایبند به مذهب هستند و هر گونه اعمال منافعی عفت و خلاف را نهد می کنند، کمتر به اعمال ناروا و رفتارهای ناپهناجر که ممکن است نتیجه سردرگی هویت باشد، روی می آورند. در واقع اعتقادات مذهبی و التزام به انجام اعمال دینی مانند خواندن کتاب مقدس قرآن و یا اقامه نماز از جمله عوامل تاثیرگذار در سلامت روان است که چهره جهان را در نظر فرد معتقد دگرگون کرده و طرز تلقی او را از خود، خلقت و رویدادهای پیرامون تغییر داده که در نهایت منجر به شکل گیری هویت سالم و منسجم در فرد گردیده و او را از بحران هویت نجات خواهد داد (احدی و نیکوبخت، ۱۳۹۴). اما شرط کار، هدایت به وسیله پدر و مادری است که نه تنها خود معتقد باشند، بلکه از پشتوانه علمی و مذهبی کاملی نیز برخوردار باشند (محمدی و دادخواه، ۱۳۸۰). سیلبرمن^۱ (۲۰۰۵) نیز طی تحقیقاتی بیان می کند مؤلفه های سیستم معنادهی به زندگی که متأثر از مذهب هستند شامل باورها، وابستگیها، انتظارات و اهداف بوده و به عنوان نقطه مرکزی هیجانها و فعالیتهای شخص عمل می کنند. گباور و همکاران^۲ (۲۰۱۶)، عبدالخالک^۳ (۲۰۱۱) و آکلز کازرین^۴ (۲۰۰۹) نشان دادند که افراد متدین و مذهبی نسبت به افراد غیر متدین حرمت خود بالاتری دارند و دارای سازگاری روان شناختی بهتری بوده و میزان رضایت از زندگی بیشتری را گزارش می دهند.

جو عاطفی خانواده^۵ که نحوه ارتباط و طرز برخورد و نظر افراد خانواده نسبت به هم، احساسات و علاقه آنها به یکدیگر و چگونگی دخالت یا عدم دخالتشان در کارهای دیگر اعضا و رقابت و همکاری آنها با یکدیگر است، می تواند در سلامت روانی و رفتاری فرزندان مؤثر باشد (شریعتمداری، ۱۳۹۲). اکثر تحقیقاتی که ناتوانی فرد در کسب هویت را مورد بررسی قرار داده اند، از جمله پژوهشهای وایت^۶ (۲۰۰۰) و صمدی راد (۱۳۸۱)، بین بی ثباتی محیط خانواده، فرار، فقر و رفتار مشکل ساز نوجوان و تمایل به اعتیاد که همگی نتیجه ناتوانی فرد در کسب هویت سالم می باشد همبستگی قابل توجهی یافته اند. مهدیزادگان و ریسی (۱۳۹۴) در پژوهشی نشان دادند که بین باورهای مذهبی و توانایی فرد در رسیدن به هویت منسجم رابطه مثبت معنی دار وجود دارد. اسلاومیر کاداک^۷ (۲۰۱۵) پژوهشی در رابطه با عملکرد اجتماعی و عاطفی خانواده با مصرف مواد و الکل نوجوانان را انجام داد. یافته های پژوهش نشان داد مصرف مواد و الکل در خانواده های که ثبات عاطفی و اجتماعی ناکارآمدی داشتند، بیشتر بود. همچنین فقدان خود هویتی در بین نوجوانان این خانواده ها به طور قابل ملاحظه ای بیشتر بود. دامبروسیکی^۸ (۲۰۱۳) در پژوهشی رابطه بین رضایت و محیط خانواده با بحران هویت دختران را در کشور لتونی بررسی کرد. یافته ها در این پژوهش نشان داد رابطه معناداری بین محیط های خانوادگی و بحران هویت وجود دارد. خانواده های که متزلزل هستند فرزندان آنها بحران هویت را بیشتر تجربه می کنند. ویشالی و سوچیتا^۹ (۲۰۱۳) پژوهشی را در کشور هند در رابطه با بحران هویت و محیط خانواده ها انجام دادند. یافته ها نشان داد خانواده های که

۱. Silberman

۲. Gebauer

۳. Abdel-Khalek

۴. Okulicz-Kozaryn

۵. affective family climate

۶. White

۷. Sławomir Kodak

۸. Duombrowski

۹. Vaishali and Suchita

محیط ناامن و سطح تعارض های والدین در سطح بالا می باشد. نوجوانان آنها با مشکلاتی همانند بحران هویت مواجه می شوند. هافمن^۱ (۲۰۱۳) در پژوهشی نشان داد، افرادی که هویت آشفته دارند، تعهد و تصمیم و عقاید و باورهای مذهبی را سخ ندارند و فقدان یک معنی شفاف از هویت در چنین اشخاصی ممکن است دامنه ای از حالت های عاطفی منفی را آشکار کند (مانند، بدبینی، ندامت، خشم، احساس بی پناهی و گرایش به مصرف مواد مخدر). کسانی که هویت مهلت خواه دارند، در یک وضعیت بحرانی به سر می برند و فعالانه تلاش می کنند و فکر می کنند تا راهی برای رسیدن به یک تصمیم قطعی پیدا کنند، کسانی که هویت پیشرفته دارند، دوره ای از بحران را پشت سر گذاشته اند و در نتیجه آنها، به تعهدات محکمی دست یافته اند. کسانی که هویت زود هنگام دارند، هرگز بحرانی را تجربه نکرده اند ولی در عین حال به تعهدات محکمی برای اهداف، عقاید و ارزشهای خاص پایبندند.

در مطالعه ای که توسط لیکی^۲ (۲۰۱۳) انجام گرفت، نشان داد افرادی که در حالت هویت مهلت خواه و یا هویت پیشرفته هستند، از پایه های جو عاطفی خانواده محکم، توأم با آزادی شخصی و مسئولیت پذیری قابل توجه و گرایشات مذهبی قوی برخوردار می باشند. کروگر^۳ (۲۰۱۳) نشان داد جوانانی که در هویت زود شکل گرفته یا آشفته گیر کرده اند، مشکلات جو عاطفی خانواده و مسئولیت پذیری و تعهدات مذهبی ضعیف دارند. افرادی که دچار هویت زود شکل گرفته هستند در خانواده های متحجر، متعصب و انعطاف ناپذیر هستند. برخی از خانواده های آنان، تعهدات خانوادگی خود را به صورت دفاعی به کار می برند و هر گونه اختلاف عقیده ای را تهدید قلمداد می کنند. اکثر اعضای خانواده این افراد می ترسند افرادی که برای محبت و عزت نفس به آنها وابسته هستند، طردشان کنند. آقا حسینی (۱۳۹۳) به بررسی جهت گیری مذهبی با جو عاطفی خانواده دانش آموزان دختر و پسر سال اول مقطع متوسطه شهرستان بوشهر پرداخت، نتایج نشان داد که جهت گیری مذهبی بالا هم بصورت درونی و بیرونی با همبستگی عاطفی خانوادگی (صمیمیت، حمایت و اعتماد) رابطه مثبت معناداری دارد و دانش آموزان در این خانواده ها در مقایسه با همتایان خود بهتر از پس حل بحران هویت برمی آیند. قربانی زاده (۱۳۹۲) به بررسی وضعیت سبکهای هویت یابی و رابطه آن با سلامت عمومی و جو عاطفی خانواده پرداختند. نتایج نشان داد، افرادی که بحران هویت را تجربه می کنند از سلامت عمومی پایین تر و سردرگمی های ناشی از عقاید و باورهای ضعیف دینی بیشتر برخوردار بودند و به سبک هویتی آشفته گرایش داشتند، هم چنین بین سبک هویت آشفته و جو عاطفی خانواده همبستگی منفی معنی داری وجود داشت. امیری (۱۳۹۱) به بررسی انواع هویت در ابعاد اعتقادی و جو عاطفی خانواده در دانشجویان دختر و پسر دانشگاه شهید چمران اهواز پرداخت. نتایج نشان داد که افراد در وضعیت هویت پیشرفته دارای جو عاطفی خانواده بهتر و پایبندی به باورهای دینی قوی تری در مقایسه با هویت آشفته دارند. بحران هویت از خطرات عمده ای است که سلامتی نسل جوان را مورد تهاجم قرار می دهد. از دیدگاه تعلیم و تربیت اسلامی تمامی کثر رفتاری ها و انحرافات بشر از نبود یا ضعف اعتقاد مذهبی ریشه می گیرد و پایبندی به اصول مذهبی، بزرگترین عامل بازدارنده از انحراف های اجتماعی است (محمدی و دادخواه، ۱۳۸۰). در راستای مطالب بالا هدف از پژوهش حاضر بررسی رابطه التزام عملی به اعتقادات اسلامی و جو عاطفی خانواده با بحران هویت در دانشجویان دختر می باشد.

۱. Huffman

۲. Lecky

۳. Kroger

روش

طرح پژوهش، جامعه آماری، نمونه و روش نمونه گیری: پژوهش حاضر از نوع همبستگی است. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه دانشجویان دختر دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز بودند که در سال ۱۳۹۵-۱۳۹۴ در آن دانشگاه مشغول به تحصیل بودند. نمونه شامل ۲۰۰ نفر از جامعه مذکور بود که به روش نمونه گیری تصادفی طبقه ای انتخاب شدند. جهت انتخاب نمونه، ابتدا بر اساس لیستهای موجود در مرکز آمار و اطلاعات دانشگاه، تعداد دانشجویان دختر مشغول به تحصیل در هر دانشکده تعیین شد و سپس بر اساس نمونه گیری تصادفی طبقه ای آزمودنیها به گونه ای انتخاب شدند که به همان نسبت فراوانی که در جامعه هستند در نمونه مورد پژوهش هم حضور داشته باشند.

روش اجرا

برای حفظ ضوابط اخلاقی در پژوهش پس از کسب مجوزهای لازم و مشخص شدن اعضای نمونه و هماهنگی با مسئولین ذیربط، طبق برنامه ریزی قبلی، پژوهشگر پس از حضور در محلی که اعضای نمونه در آن حضور داشتند و برقراری ارتباط و کاهش حساسیت آزمودنیها راجع به پرسشنامه ها و دلایل انتخاب آنها در نمونه، با تاکید بر محرمانه بودن اطلاعات ارایه شده و بی نام بودن پرسشنامه ها اعتماد و رضایت آنان برای همکاری با پژوهش و پاسخگویی به پرسشنامه ها و مقیاس ها جلب گردید و سپس توضیحات لازم از سوی پژوهشگر راجع به نحوه تکمیل پرسشنامه ها ارائه گردید و دانشجویان اقدام به تکمیل پرسشنامه ها نموده اند. از آزمودنی ها خواسته شد اگر در تکمیل پرسشنامه ها با ابهامی مواجه شده از پژوهشگر بخواهند توضیح بیشتری بدهند. در خاتمه از همکاری آنان تقدیر و تشکر به عمل آمد.

ابزار سنجش

۱) پرسشنامه التزام عملی به اعتقادات اسلامی: این پرسشنامه توسط نویدی در سال ۱۳۷۶ بر روی جوانان پنج منطقه شهر تهران هنجاریابی شده و دارای ۴۵ ماده است که ۱۲ ماده برای التزام عملی به نماز؛ ۸ ماده برای التزام عملی به روزه؛ ۱۸ ماده برای التزام عملی به دیگر احکام شرعی الهی؛ ۷ ماده برای رعایت ارتباط با افراد مذهبی اختصاص یافته است. پرسشنامه از نوع لیکرت ۵ درجه ای است که حداکثر نمره ممکن برای رفتار دینی ۲۲۵ و حداقل نمره ۴۵ است. جهت بررسی اعتبار پرسشنامه از نظر متخصصان استفاده شد. تعدادی از روحانیون و اندیشمندان مسلمان و تعدادی از اساتید دانشگاه این پرسشنامه را ابزاری مناسب برای اندازه گیری التزام عملی به اعتقادات اسلامی دانستند و استفاده از آن را معتبر دیدند. از سوی دیگر جهت بررسی اعتبار پرسشنامه ۳۵ نفر از دانش آموزان در مطالعه مقدماتی به پرسشنامه مورد نظر پاسخ دادند. همین افراد در یک مصاحبه انفرادی شرکت کردند و توسط پژوهشگر از لحاظ میزان پایبند بودن به اعتقادات اسلامی بر روی یک مقاس ۲۰ درجه ای رتبه بندی شدند. سپس همبستگی بین پاسخ های کتبی دانش آموزان و امتیاز مصاحبه، محاسبه شد و ضریب همبستگی بین امتیازی که مصاحبه گر به میزان پایبند بودن هر دانش آموز اختصاص داده بود و نمره ای که دانش آموز از طریق پاسخ دادن به پرسشنامه کسب کرده بود، برابر با ۰/۸۶ و به دست آمد (عسگری و همکاران، ۱۳۸۸). در پژوهش احدی و نیکویخت (۱۳۹۴) جهت سنجش پایایی این پرسشنامه از آلفای کرونباخ و تنصیف استفاده و به ترتیب ۰/۹۰ و ۰/۸۹ بدست آمد که بیانگر ضرایب پایایی قابل قبول پرسشنامه مذکور می باشد. در پژوهش حاضر پایایی این پرسشنامه از طریق آلفای کرونباخ برای تمامی خرده مقیاس ها بین ۰/۹۲ تا ۰/۹۷ بدست آمد.

۲) پرسشنامه جو عاطفی خانواده^۱

این پرسشنامه توسط هیل برن^۲ (۱۹۶۴)، نقل از موسوی شوشتری و همکاران، (۱۳۷۶) به منظور سنجش میزان مهرورزی در تعاملات فرزند-والدین ساخته شده است. دارای ۸ خرده مقیاس (محبت، نوازش کردن، تجربه های مشترک، هدیه دادن، تشویق، اعتماد و احساس امنیت)، می باشد و شامل ۱۶ سؤال است که هر دو سؤال دربرگیرنده یک خرده مقیاس است. در تحقیق عسگری و همکاران (۱۳۹۰) برای بررسی همسانی درونی مقیاس جو عاطفی خانواده از روشهای آلفای کرونباخ، تنصیف و گاتمن استفاده شد که به ترتیب ۰/۸۵، ۰/۷۷ و ۰/۷۷ به دست آمد که نشان دهنده پایایی قابل قبول این پرسشنامه است. در پژوهش موسوی شوشتری (۱۳۷۶) پایایی پرسشنامه با به کارگیری آلفای کرونباخ ۰/۸۷ به دست آمد و اعتبار محتوایی پرسشنامه نیز بررسی و با توجه به تأیید اعتبار درونی سؤالات توسط متخصصان میتوان آن را به عنوان یکی از شواهد اعتبار سازه تلقی کرد (نقل از مومنی، عباسی، پیرانی و بگیانکوله مرز، ۱۳۹۶). در پژوهش حاضر پایایی این پرسشنامه از طریق آلفای کرونباخ ۰/۹۲ بدست آمد.

۳) پرسشنامه بحران هویت^۳

این پرسشنامه پژوهشگر ساخته و مداد-کاغذی است که توسط احمدی (۱۳۷۶) تدوین شده و دارای ۳۰ ماده می باشد. این ابزار میزان ابتلای فرد به بحران هویت را با تأکید بر ۱۰ بخش مجزا شامل: ۱- اشکال در اهداف بلند مدت ۲- تردید در انتخاب شغل ۳- نداشتن الگوی مناسب برای رفاقت ۴- نامتناسب بودن رفتار جنسی ۵- اشکال در شناخت و معرفی مذهبی ۶- عدم توجه به ارزش های اخلاقی ۷- رعایت نکردن تعهد گروهی ۸- داشتن دید منفی نسبت به خود ۹- نداشتن روحیه تلاش و ابتکار ۱۰- اختلال در تنظیم وقت مورد سنجش قرار می دهد. هر ماده دارای ۴ گزینه می باشد و حداقل و حداکثر نمره در این آزمون به ترتیب ۰ و ۹۰ می باشد و هر قدر نمره ی فرد به صفر گرایش پیدا کند معرف توانمندی بیشتری در اکتساب هویتش است. در پژوهش بوعلی داد و کمانی (۱۳۸۰) جهت سنجش اعتبار این پرسشنامه از روش دونیمه کردن استفاده و ضریب ۰/۹۵ و جهت سنجش پایایی از آلفای کرونباخ استفاده و ضریب ۰/۸۹ بدست آمد (ساعتچی، ۱۳۹۰). همچنین در پژوهش قلعه نویی و اکبری (۱۳۹۵) با استفاده از روش دو نیمه کردن میزان ضریب اعتبار این پرسشنامه ۰/۹۵ گزارش شد. در پژوهش حاضر پایایی این پرسشنامه از طریق آلفای کرونباخ و تنصیف ۰/۹۲ و ۰/۸۷ بدست آمد.

یافته ها

جدول ۱. شاخص های توصیفی دانشجویان دختر در متغیرهای پژوهش

متغیر	میانگین	انحراف استاندارد	حداقل	حداکثر	تعداد
التزام عملی به اعتقادات اسلامی	۷۰/۳۴	۲۰/۶۲	۵۱	۱۱۸	۲۰۰
جو عاطفی خانواده	۴۱/۰۵	۱۶/۵۴	۱۸	۷۹	۲۰۰
بحران هویت	۲۱/۰۴	۱۱/۴۳	۴	۶۸	۲۰۰

همان گونه که در جدول شماره ۱ ملاحظه می شود، در بررسی پاسخ های التزام عملی به اعتقادات اسلامی، میانگین و انحراف استاندارد به ترتیب ۷۰/۳۴ و ۲۰/۶۲، جو عاطفی خانواده به ترتیب ۴۱/۰۵ و ۱۶/۵۴، بحران هویت به ترتیب ۲۱/۰۴ و ۱۱/۴۳ می باشد.

۱. affective family climate Questionnaire

۲. Hill burn

۳. Identity Crisis Questionnaire

فرضیه اول: بین التزام عملی به اعتقادات اسلامی با بحران هویت در دانشجویان دختر رابطه وجود دارد.
فرضیه دوم: بین جو عاطفی خانواده با بحران هویت در دانشجویان دختر رابطه وجود دارد.

جدول ۲. ضرایب همبستگی ساده بین متغیرهای پژوهش

ردیف	متغیر	۱	۲	۳
۱	التزام عملی به اعتقادات اسلامی	۱	۰/۹۳۸ ^{**}	-۰/۸۴۹ ^{**}
۲	جو عاطفی خانواده	-	۱	-۰/۹۲۲ ^{**}
۳	بحران هویت	-	-	۱

** معنی داری در سطح $p > 0.01$

همان گونه که در جدول ۲ ملاحظه می شود، بین التزام عملی به اعتقادات اسلامی با بحران هویت همچنین بین جو عاطفی خانواده با بحران هویت در دانشجویان دختر رابطه معنی دار وجود دارد. بنابراین فرضیه اول و دوم تایید می گردد.
فرضیه سوم: بین التزام عملی به اعتقادات اسلامی و جو عاطفی خانواده با بحران هویت در دانشجویان دختر رابطه چندگانه وجود دارد.

جدول ۳. ضریب همبستگی چندگانه متغیرهای پیش بین

(التزام عملی به اعتقادات اسلامی و جو عاطفی خانواده) با بحران هویت در دانشجویان دختر

متغیر ملاک	متغیرهای پیش بین	R	R ²	F	p =	β	t	p =
بحران هویت	التزام عملی به اعتقادات اسلامی	۰/۹۲۲	۰/۸۴۹	۵۵۹/۶۹۰	۰/۰۰۰	-۰/۱۲۱	-۱/۴۹۷	۰/۰۰۰۱
	جو عاطفی خانواده					-۱/۰۳۵	-۱۲/۸۱۴	۰/۰۰۰۱

همانطوری که در جدول ۳ مشاهده می گردد، رگرسیون پیش بینی بحران هویت از روی متغیرهای التزام عملی به اعتقادات اسلامی و جو عاطفی خانواده معنی دار است ($P < 0.0001$, $F = 559.690$). بنابراین فرضیه سوم نیز تایید می گردد. متغیرهای التزام عملی به اعتقادات اسلامی و جو عاطفی خانواده با ضریب بتای به ترتیب -0.121 و -1.035 می توانند بطور معنی داری بحران هویت را در دانشجویان دختر پیش بینی کنند.

بحث و نتیجه گیری

هدف از پژوهش حاضر تعیین رابطه التزام عملی به اعتقادات اسلامی و جو عاطفی خانواده با بحران هویت در دانشجویان دختر بود. بر این اساس سه فرضیه مطرح و مورد تحلیل قرار گرفت که در ادامه به تبیین نتایج حاصل از آنها پرداخته می گردد:

فرضیه اول: بین التزام عملی به اعتقادات اسلامی با بحران هویت در دانشجویان دختر رابطه وجود دارد. همان گونه که در جدول ۲ ملاحظه می شود، بین التزام عملی به اعتقادات اسلامی با بحران هویت در دانشجویان دختر رابطه معنی دار وجود دارد. بنابراین فرضیه اول تایید می گردد. این یافته با یافته های مهدی زادگان و ریسی (۱۳۹۴)، آقا حسینی (۱۳۹۳)، قربانی زاده (۱۳۹۲)، امیری (۱۳۹۱)، هافمن (۲۰۱۳)،

لیکی (۲۰۱۳)، کروگر (۲۰۱۳) همخوان است.

در تبیین این یافته می توان گزارش کرد که در کنار عملکرد خانواده با نگاهی نسبتاً عمیق به موضوع، در صورتی که سه حوزه عقیده، گفتار و سرانجام، رفتار و عملکرد دینی در انسان به صورت منسجم و هماهنگ عمل کنند، احساس هویت محقق خواهد شد و محصول هر گونه ناسازگاری بین سه امر مذکور، احساسی است که می توان آن را احساس بحران هویت نام نهاد. انحراف از فطرت الهی، همپالگی با شیطان و فراموشی یاد خدای متعال، تعادل روانی انسان را برهم زده، موجبات افسردگی و اضطراب را فراهم می آورد. مهمترین سال های زندگی یعنی دوران نوجوانی و جوانی عرصه تجلی شکل گیری هویت می باشد (استنفیلد و کرسٹاین، ۲۰۰۵).

تحکیم باورهای مذهبی در جوانان مانع از شکل گیری اختلال هایی چون سوء مصرف مواد، اختلالات سلوک و از همه مهمتر بحران هویت خواهد گردید. در این زمینه مکتب اسلام مملو از مفاهیم معنوی و اخلاقی است. در حقیقت تعهد دینی و معنویت، موجب فعال سازی مسئولیت شخص در زمینه اصول و باورهای مندرج در دین می شود، دین تعاملات اجتماعی را افزایش داده و حمایت اجتماعی را به عنوان یک منبع ارتقای سلامت فراهم می آورد. اسلام همه ابعاد و تمایلات روحی و جسمی انسان و نیز عوامل و امور مادی و معنوی مؤثر بر وجود او را که، چه بسا بشر از ادراک آنها عاجز است و راهی برای شناخت و درک آنها ندارد، مورد توجه قرار داده است و متناسب با آن مقررات ویژه ای وضع کرده است که در هیچ مکتب تربیتی چنین مقرراتی دیده نمی شود (صانعی، ۱۳۸۷). در اینجا، ذکر دو نکته ضروری است: همین اندازه که آدمی در صورت عدم توان پاسخ گویی به سؤالات فلسفه زندگانی که عمدتاً ماهیت دینی دارند دچار بحران روانی می شود، خود می تواند وی را به معرفت عمیق تری رهنمون شود و آن فطری بودن دین خداپرستی در جان انسان است، به گونه ای که می توان گفت: آرامش روانی زمانی حاصل می شود که جان آدمی با *علة العلیل طبیعت و هستی* یعنی خدای متعال پیوند داشته باشد و اگر این پیوند از هم بگسلد، ناآرامی و اضطراب وجود او را فرا می گیرد. و دیگر اینکه بین شناخت آن همه پیچیدگی های نفسانی و روانی و شناخت خالق هستی رابطه ای تنگاتنگ برقرار است. این مضمون همان گفتار معصوم (علیه السلام) است که «*مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ*»؛ کسی که خود را بشناسد، قطعاً خدا را شناخته است. آنچه به روشن شدن موضوع کمک می کند توجه به این حقیقت است که اگر آدمی به گرایش های نفسانی و فطری خود به جانب خدای متعال عنایت کند و بخصوص به این نکته توجه نماید که در صورت قطع این رابطه ها چه وقایع ناگواری در جان انسان رخ می دهد و دریای موج هستی او چگونه به تلاطم می افتد و مانند نی بریده از نیستان، چگونه به درد فراق و هجران مبتلا خواهد شد، پرده های ابهام و تردید را کنار زده، سر از پا نشناخته، با تمام وجود به سوی مبدأ هستی روی خواهد آورد. پس واضح و مبرهن است که التزام عملی به اعتقادات اسلامی می تواند پیش بینی کننده هویت سالم در فرد باشد.

فرضیه دوم: بین جو عاطفی خانواده با بحران هویت در دانشجویان دختر رابطه وجود دارد.

همان گونه که در جدول ۲ ملاحظه می شود، بین جو عاطفی خانواده با بحران هویت در دانشجویان دختر رابطه معنی دار وجود دارد. بنابراین فرضیه دوم تایید می گردد. این یافته با یافته های اسلاومیر کادا (۲۰۱۵)، دامبروسیک (۲۰۱۳)، ویشالی و سوچیتا (۲۰۱۳)، لیکی (۲۰۱۳)، کروگر (۲۰۱۳)، آقا حسینی (۱۳۹۳)، قربانی زاده (۱۳۹۲) و امیری (۱۳۹۱) همخوان است.

در تبیین این فرضیه چنین می توان استنباط کرد که تحول هویت و معنایی که برای فرد دارد وابسته به چهارچوب فرهنگی است و در این راستا خانواده از مهمترین نهادها و از نیرومندترین ارگان های اجتماعی است زیرا پایه های خوشبختی و بدبختی انسان در آنجا به وجود می آید. انسانیت و اخلاق آدمی در محیط خانواده شکل می گیرد و عواطف نیک و بد در آنجا به وجود می آید (برزونسکی^۱، ۲۰۰۵). کودک از خانواده و والدین خود تاثیر می پذیرد همان گونه که گیاه و نهالی از زمین آب و غذا، او از خورشید نور می گیرد. عوامل خانوادگی از عقاید و افکار، مذهب و اخلاق، عاطفه و خلق و خوی در کودک بعد و میزانی است که برخی از روان شناسان را به اظهار این اندیشه وا داشته است که طفل آئینه تمام نمای وجود والدین است (واین رایت و پاترسون^۲، ۲۰۰۶). برخورد کودک با الگوها و سرمشق های خانوادگی در تکوین شخصیت او چنان اثر دارند که به زحمت می توان بخشی از آن را از صفحه ذهن و روان کودک زدود. نوجوان و جوان امروز کودک گذشته هستند خصایص و رفتارهای آنها نیز وابسته به دوره کودکی آنها هستند که آن را از اولیا و خانواده خود کسب نموده اند. پدر و مادر اولین کسانی هستند که زیر بنای شخصیت سالم یک نوجوان را می سازند و پایه گذار ارزش ها و معیارهای فکری وی هستند. نوجوان در این دوره بیش از هر زمان دیگر نیاز به مراقبت و همراهی والدین خود دارند، لذا قطع رابطه با نوجوان و یا رابطه نادرست با نوجوان ممکن است تاثیرات مخربی بر او بگذارد (فلمینگ^۳ و همکاران، ۲۰۰۶). همچنین در تبیین این یافته می توان به این مطلب اشاره کرد که چگونگی رفتار والدین با فرزندان در کل گیری نظام رفتاری فرزندان نقش مهمی ایفا می کند و با وجود بعضی تغییرات روزانه همواره از الگوی ثابتی برخوردار است. نتایج پژوهش ها نشان داده است که در خانواده هایی که روابط عاطفی حکمفرما نیست و انسجام و ثبات وجود ندارد فرزندان بیشتر گرفتار بحران هویت گشته و در ساختن نظریه ای در مورد خود ناتوان هستند و در واقع نبود جو عاطفی مناسب در خانواده به ایجاد و گسترش رفتارهای نابهنجار کمک می کند. در تایید این مطلب ساتیر^۴ معتقد است میان اعضای خانواده احساساتی وجود دارد که اگر این احساسات شناخته نشوند و به درون ریخته شوند ریشه های رفاه خانوادگی را از بین می برد و خود احترامی و قدرت حل مسئله و در نهایت توانایی آنها در کسب هویت را از بین می برد (ساتیر، ۲۰۰۹). والدین می بایست با مهارت عمل کرده و از روابط خانوادگی آگاهی داشته باشند. چنین والدینی عهده دار خانواده های بالنده خواهند بود و نمونه زنده از نوع رسالت خانوادگی را در جهت خلاقیت، رشد و تولید هدایت می کنند. والدین به عنوان عوامل ایجاد کننده این محیط نیاز به آموزش روش ها و فنون متعددی دارند تا تغییرات لازم را در نگرش، رفتار و روابط خود با اعضای خانواده ایجاد نمایند و در نتیجه فضایی حاکی از پذیرش را در خانه بوجود آورند تا فرزندان شان در انجام امور از تمام توانایی های خود بهره مند گردند (توونج و کینگ^۵، ۲۰۰۵).

فرضیه سوم: بین التزام عملی به اعتقادات اسلامی و جو عاطفی خانواده با بحران هویت در دانشجویان دختر رابطه چندگانه وجود دارد. همانطوری که در جدول ۳ مشاهده می گردد، رگرسیون پیش بینی بحران

۱. Berzonsky

۲. Wainright & Patterson

۳. Fleming

۴. Satir

۵. Twenge & King

هویت از روی متغیرهای التزام عملی به اعتقادات اسلامی و جو عاطفی خانواده معنی دار است. بنابراین فرضیه سوم نیز تأیید می گردد. این یافته با یافته های هافمن (۲۰۱۳)، لیکلی (۲۰۱۳)، کروگر (۲۰۱۳)، آقا حسینی (۱۳۹۳)، قربانی زاده (۱۳۹۲) و امیری (۱۳۹۱) همخوانی دارد.

در تبیین این یافته باید به این مطلب اشاره کرد که طبق پژوهش های انجام شده پیشین شرکت در فعالیت های مذهبی و التزام عملی به اعتقادات اسلامی نقش مهمی در کاهش رفتارهای نابهنجار و عامل بسیار مهمی در رسیدن فرد به هویت است. شرکت در آداب مذهبی مشترک آثار روانی فردی و اجتماعی مهمی به همراه دارد. ایجاد حس همدلی، نوع دوستی، رفع مشکلات دیگران و رعایت حقوق دیگران با حضور در این مراسمات میسر می شود (احدی و نیکوبخت، ۱۳۹۴). انجام فرایض دینی به احساس آرامش درونی در فرد منجر شده و بر میزان خوشبینی او نسبت به مسائل و مشکلات می افزاید. دارا بودن این ویژگیها به فرد کمک می کند که احساس بهتری نسبت به خود داشته باشد و در ساخت و رشد هویت فردی کمتر دچار مشکل گردد. البته فراگیری همه این امور به شدت به بستر و جو حاکم بر خانواده وابسته است. هیچ نهادی چه از بعد قدرت و چه از بعد تأثیر گذاری نمی تواند با خانواده برابری کند. خانواده می تواند بین افراد پیوندهای ناگسستنی ایجاد کند. دلبستگی به پدر و مادر و همشیرها غالباً بصورت مادام العمر است و این روابط، به عنوان الگو برای روابط در دنیای بزرگتری چون محله، مدرسه و اجتماع عمل می کنند. خانواده تشکلی طبیعی است که الگوهای گوناگون مرآده را در گذر زمان به خدمت می گیرد. این الگوها ساخت خانواده را شکل می دهند و ضمن تعیین نقش اعضای خانواده، حیطه رفتار هر یک از اعضا را مشخص نموده و تبادل نظر میان آنها را تسهیل می کنند (مینوچین و فیشمن^۱، ترجمه بهاری و سیا، ۱۳۸۱). روابط بین کودکان و والدین و سایر اعضای خانواده را می توان به عنوان نظام یا شبکه ای از بخش هایی دانست که در کنش متقابل با یکدیگر هستند. خانواده محل شکل گیری هویت فرد و خاستگاه هویت انسان است. همه مردم در همه سنین جهت اخذ اطلاعات، دریافت کمک و تعاملات جذاب و لذت بخش به خانواده رجوع می کنند. وجود ارتباطات صمیمی و راضی کننده، پیش بینی کننده سلامت جسمانی و روانی در سراسر گستره رشد افراد است (پارک و بوریل^۲، ۱۹۹۸). تأثیر گذاری خانواده بر فرزندان را از یافته های یکی از بررسی ها می توان دریافت که با بیش از ۱۰۰۰ کودک از ۱۰ شهر آمریکا بوسیله گروهی دانشمند صورت گرفت. برخی از کودکان در خانه بزرگ شده بودند و بعضی، مدت زمان کوتاه یا بلندی مهد کودک رفته بودند. نتیجه اصلی آن بود که خانواده مهم ترین تأثیر را بر شخصیت و منش کودکان ۳ ساله داشت (نچارپور استادی و خدیوی، ۱۳۸۷). همسویی یافته های پژوهش حاضر با اکثر یافته های پژوهش های صورت گرفته در داخل و خارج از کشور مبین این موضوع است که روابط عاطفی والدین با یکدیگر و فرزندان، شیوه های فرزند پروری، قاطعیت همراه با ارائه آزادی به فرزندان و در مجموع جو عاطفی حاکم بر خانواده ارتباط نزدیکی با رشد و شکل گیری برخی ویژگیهای فرزندان خانواده و از جمله هویت، خودپنداره و عزت نفس دارد. بنابر این می توان گفت که هر اندازه، خانواده از محیط و جو عاطفی سالم و در نتیجه رفتارها و تعاملات سالم تری بهره مند باشد، و به عبارتی صداقت، صمیمیت، یکدلی، یکرنگی، ملاحظت، مهربانی و عشق بر فضای عمومی خانواده مستولی گردد، به همان میزان نیز فرزندان

۱. Minoochin & Fishman

۲. Park & Buriel

در کسب هویت، افزایش عزت نفس و داشتن خودپنداره مثبت، موفق تر بوده و در نتیجه با وقایع زندگی و اطرافیان، سازگارانه تر برخورد خواهند نمود (احمدی، ۱۳۸۳). علاوه بر مطالب بالا از آنجا که پژوهش حاضر بر روی دختران صورت گرفته بد نیست به این مطلب اشاره گردد که در فرایند هویت یابی دختران و پسران بافت‌های فرهنگی و اجتماعی با یکدیگر متفاوتند و یا به عبارتی دیگر، جامعه برخورد و نظر متفاوتی نسبت به هر یک از دو جنس دارد، این موضوع می‌تواند باعث ایجاد تفاوت‌های زیادی بین آنها گردد. لازم به ذکر است که دختران تحت تأثیر تحولات اجتماعی سالهای اخیر با کسب الگوهای موفق و نیز معانی جدیدی که به تجربه‌های فردی و حوادث زندگی خویش داده‌اند، بیشتر دنبال نظریه هماهنگی درباره خود هستند به این ترتیب می‌توان گفت که دختران از هویت به عنوان یک چهارچوب برای تفسیر اطلاعات مربوط به خود، هدایت و نیز جهت‌دهی منابع برای سازگاری و مقابله با زندگی روزانه استفاده می‌کنند. موفقیت‌های اخیر زنان در عرصه‌های مختلف باعث ایجاد اعتماد به نفس بیشتر و تشکیل نظریات خود در آنها می‌گردد. زنان در سالهای اخیر تفاوت‌های خود را با مردان کمتر نموده و حتی در بسیاری از زمینه‌ها به نحو چشمگیری از آنها پیشی گرفته‌اند. ولی در هر صورت دختران خصوصاً در خانواده‌ها و جامعه با یک سری ضعف‌های عاطفی و اقتصادی و تربیتی رو به رو هستند و راه‌های تحرک، پویایی، تجربه اندوزی،... تا حدودی بر ایشان سخت است. لذا با توجه به عبارت "الانسان حریص علی ما منع" میل و عطش آنها در مواردی بسیار زیاد است. از سیر و سیاحت و برخی فعالیت‌ها گرفته تا تحصیل که امروزه بسیاری از مشکلات تحصیلی حل شده ولی چون در برخی موارد مثل بحث تفریح و سرگرمی عمدتاً پاسخ مساعد دریافت نمی‌کنند ممکن است در برخی مواقع با القانات غلط دچار حس‌های بد روانی شوند و چه بسا با جامعه درگیر شده و آن را در قالب رفتارهای ناهنجار نشان دهند که هر یک از اینها به بحران‌های هویت جنسی، نسلی، ملی، دینی و... باز می‌گردد (مرجان فرزانه خو، ۱۳۸۷). لذا یکی از وظایف اصلی دولت فراهم کردن شرایط زندگی مطلوب برای دختران و زنان به عنوان مادران آینده براساس سبک الگوی اسلامی ایرانی است که با رعایت اصول حوزه حیا و عفاف راه را برای رسیدن به آرزوهای مطلوب آنها و آرامش روانی آنها باز کند. با توجه به آنچه که مطرح شد می‌توان از اعتقادات اسلامی و جو عاطفی خانواده به عنوان پیش‌بینی‌کننده‌های مناسبی برای بحران هویت یاد کرد.

منابع

- احدی، حسن، و نیکویخت، نجمه. (۱۳۹۴). رابطه التزام عملی به اعتقادات اسلامی و مسئولیت پذیری با رضایت از زندگی در دانشجویان. فصلنامه علمی-پژوهشی زن و فرهنگ، دوره ششم، شماره ۲۳، ص ۲۰-۶.
- احمدی، صدیقه. (۱۳۸۳). بررسی رابطه جو عاطفی خانواده و بحران هویت در نوجوانان کانون اصلاح و تربیت شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه تربیت معلم.
- امیری، نوشین. (۱۳۹۱). بررسی و مقایسه انواع هویت در ابعاد اعتقادی و جو عاطفی خانواده در دانشجویان دختر و پسر دانشگاه شهید چمران اهواز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی تربیتی. دانشگاه شهید چمران اهواز.
- آقا حسینی، حسن. (۱۳۹۳). بررسی تأثیر جهت‌گیری مذهبی بر جو عاطفی خانواده دانش‌آموزان دختر و پسر سال اول مقطع متوسطه شهرستان بوشهر. پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی عمومی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بوشهر.

- بحرینیان، سید عبدالمجید، ایلخانی، رضا. (۱۳۸۰). بررسی رابطه اقدام به خودکشی و پابندی مذهبی به نماز در مرکز پزشکی لقمان. همایش بین المللی نقش دین در بهداشت روان. تهران: دانشگاه علوم پزشکی و خدمات درمانی ایران، چکیده مقالات، ص ۲۶.
- تات اسدی، شفیعه. (۱۳۹۶). رابطه واکنش های ناکارآمد و ارزیابی فراساخت بدشکلی بدن با اضطراب وجودی و سازگاری اجتماعی در نوجوانان شهر اهواز. پایان نامه کارشناسی ارشد روان شناسی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز.
- حکیم زاده، فهیمه. (۱۳۸۶). تأثیر آموزش آموزه های مذهبی بر ابراز وجود، عدم گرایش به اعتیاد و عدم گرایش به خودکشی در دانشجویان دختر ساکن خوابگاه های دانشگاه آزاد اسلامی شهرستان اهواز. پایان نامه کارشناسی ارشد روانشناسی عمومی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز.
- حیدری، حسن. (۱۳۹۴). رابطه بین سبکهای هویتی و جهت گیری مذهبی با جو عاطفی خانواده دانش آموزان پسر دبیرستانی مشکوک به مصرف مواد شهر ماهشهر. پایان نامه کارشناسی ارشد روان شناسی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز.
- ساعنچی، محمود؛ کامکاری، کامبیز، و عسگریان، مهناز. (۱۳۹۰). آزمونهای روان شناختی. چاپ دوم تهران: انتشارات ویرایش.
- شریعتمداری، علی. (۱۳۹۲). روان شناسی تربیتی. چاپ بیست و دوم، تهران: انتشارات امیر کبیر.
- صانعی، سید مهدی. (۱۳۸۷). بهداشت روان در اسلام. نشر دفتر تبلیغات اسلامی، قم.
- صمدی راد، اکبر. (۱۳۸۱). بررسی عوامل اجتماعی و خانوادگی مؤثر بر فرار دختران از خانه. اولین همایش ملی آسیب های اجتماعی در ایران (انجمن جامعه شناسی ایران)، تهران.
- عسگری، پرویز، حیدرئی، علیرضا، نادری، فرح، مرعشیان، فاطمه سادات، نقی پور، سیما، و ضمیری، امین. (۱۳۸۸). راهنمای آزمون های روان شناختی. چاپ اول، اهواز: انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی.
- عسگری، پرویز، صفرزاده، سحر، و قاسمی مفرد، مریم. (۱۳۹۰). رابطه جو عاطفی خانواده و جهت گیری مذهبی با گرایش به اعتیاد در دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز. مجله مطالعات اسلام و روانشناسی. سال پنجم، شماره هشتم، صفحات ۲۶-۷.
- قربانی زاده، محسن. (۱۳۹۲). بررسی وضعیت سبکهای هویت یابی و رابطه آن با سلامت عمومی و جو عاطفی خانواده جوانان کرمان. پایان نامه کارشناسی ارشد روان شناسی عمومی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمان.
- قلعه نویی، فرشته، و اکبری، اشکبوس. (۱۳۹۵). رابطه مکانیزم های دفاعی و بحران هویت با پیروی از مد در دانشجویان دانشگاه اردکان. مجله پیشرفت های نوین در علوم رفتاری، دوره اول، شماره پنجم، اسفند ماه ۱۹۳۱، صفحات ۴۰-۵۰.
- محمدی، محمد علی، و دادخواه، بهروز. (۱۳۸۰). نقش مذهب در پیش گیری از اعتیاد. نشریه روانشناسی و علوم تربیتی. شماره ۹ و ۱۰.
- مرجان فرزانه خو، صدیقه. (۱۳۸۷). رابطه بین عملکرد خانواده و پایگاه هویت دانش آموزان دختر دوره دبیرستان شهر اصفهان. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه اصفهان.
- موسوی شوشتری، مژگان، حقیقی، جمال، و شکر کن، حسین. (۱۳۷۶). بررسی رابطه جو عاطفی خانواده با سازگاری فردی-اجتماعی و عملکرد تحصیلی دانش آموزان پایه سوم مدارس راهنمایی اهواز. پایان نامه

- کارشناسی ارشد روانشناسی عمومی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز.
- مومنی، خدامراد، عباسی، مسلم، پیرانی، ذبیح، و بگیانکوله مرز، محمد جواد. (۱۳۹۶). نقش هیجان پذیری و جو عاطفی خانواده در پیش بینی اشتیاق تحصیلی دانش آموزان. دوفصلنامه راهبردهای شناختی در یادگیری. سال پنجم، شماره هشتم، صفحات ۱۵۹-۱۸۲.
- مهدیزادگان، ایران، و ریسی، نرگس. (۱۳۹۴). رابطه ی باورهای مذهبی، سبکهای هویت و ویژگیهای شخصیتی با افسردگی در دانشجویان دختر. فصلنامه علمی- پژوهشی زن و فرهنگ. دوره هفتم، شماره ۲۶، ص ۵۴-۳۳.
- مینوچین، سالوادور، و فیشمن، اچ. چارلز. (۱۹۹۶). فنون خانواده درمانی. ترجمه فرشاد بهاری و فرح سیا. (۱۳۸۱). تهران: رشد.
- نجارپور استادی، سعید، و خدیوی، اسداله. (۱۳۸۷). بررسی رابطه جو عاطفی خانواده با هویت یابی، خودپنداره و عزت نفس نوجوانان و جوانان ۱۷-۲۸ سال شهر اسلامشهر. فصلنامه علوم تربیتی. سال اول، شماره ۳، ص ۸۱-۱۰۲.
- نسابه، سید محمد حسن. (۱۳۸۴). نقش باورها و عقاید مذهبی در سلامت روان. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی، دانشگاه شیراز.

- Abdel-Khalek, A. M. (2011). Religiosity, subjective well-being, self-esteem, and anxiety among Kuwaiti Muslim adolescents. , 14(2).129-140.
- Berzonsky, M.D. (2005). Ego Identity: A personal standpoint in a postmodern world. Identity: An International Journal of there and Research, 5(2), 125-136.
- Bleidorn, W., Arslan, R., Denissen, J.J.A., Gebauer, J. E., Rentfrow, P. J., Potter, J., & Gosling, S.D. (2015, March). Self-esteem development in early adulthood: A cross-cultural perspective. 1st International Convention of Psychological Science, Amsterdam, The Netherlands.
- Delaney, H. D., Miller, W. R. and Bisonó, A. M. (2007). Religiosity and Spirituality Among Psychologists: A Survey of Clinician Members of the American Psychological Association Professional Psychology: Research and Practice, 38, 5, 538-546.
- Dezutter, J. (2006). Religiosity and mental health: A further exploration of the relative importance of religious behaviors vs. Religious Attitudes. Personality and Individual Differences, 40, 4, 807-818.
- Duombrovski, A. (2013). The Family Environment, Satisfaction with Family Life and Identity Crises of Femal PSY-0540.
- Fleming D.A., Sheppard, V.B., Mangan, P.A., Taylor, K.L., Tallarico, M., Adams, I., et al. (2006). Caregiving at the end of life: perceptions of health care quality and quality of life among patients and caregivers. J Pain Symptom Manag; 31: 407-20.
- Fletcher, S. K. (2004). Religion and life meaning: Differentiating between religious beliefs and religious community in constructing life meaning. Journal of Aging Studies. 18. 171-185.
- Gebauer, J. E., Gregg, A. P., & Sedikides, C. (2016). On loving both God and oneself: The dissociative self-preference effect. Manuscript under review, University of Southampton.
- Huffman, M.O. (2013). Identity styles mount antisocial youth prevalence and correlative, addict behavior – vol 74, 59-47.
- Kroger, J. (2013). Identity in adolescence, the balance between self and other, New York, Rout ledge.
- Lecky, p. (2013). Identity styles: A theory of personality, shoe string press, New York.
- Maltby, J. & Day, L. (2004). Should never the twain meet? Integrating models of religious personality and religious mental health. Journal Personality and individual differences, 36, 6, 1275-1290.
- Miller, L.; Davies M.; Greenwald.S. (2011). Religiosity and Substance Use and Abuse Among Adolescents in the National Comorbidity Survey. Journal of the American Academy of Child & Adoles-

- cent Psychiatry Volume: 39 Issue:9. Pages: 1190 to 1197.
- Okulicz-Kozaryn, A. (2009). Religiosity and Life Satisfaction. (A Multilevel Investigation Across Nations). Institute for Quantitative Social Science, Harvard University.
  - Paraskevi, D., Panagiotis, T. (2015). Measuring the Impact of Learning Organization on Job Satisfaction and Individual Performance in Greek Advertising Sector. *Procedia Social and Behavioral Sciences* 175, 367.
  - Park, R.D., & Buriel, R. (1998). Socialization in the family: Ethnic and ecological Perspectives. *Handbook of child psychology*, 3, 463-552.
  - Satir, V. (2009). *The New People Making*. Translated by: Birashk B. Tehran: Roshd Press. (Persian).
  - Silberman, I. (2005). Religion as a meaning system: implications for the new millennium. *Journal of social issues*, 61(4), 641- 663.
  - Sławomir Kodak. (2015). Emotional and Social Functioning of Families With a Person Addicted to Alcohol nr 5(1), ss. 91-101.
  - Smith, C. (2003). Theorizing religious effects among American adolescents. *Journal for the scientific study of religion*; 42, 17-30.
  - Stansfield, K. H., & Kirstein, C. L. (2005). Neurochemical effects of cocaine in adolescence compared to adulthood. *Developmental Brain Research*, 159 (2), 119-125.
  - Twenge, J.M., King, L.A. (2005). A good life is a personal life: Relationship fulfillment and work fulfillment in judgments of life quality. *J Res Pers*; 39: 336-53.
  - Vaishali, B. and Suchita Kochargaonkar. (2013). study identity crisis of adolescents and the impact of the home Environment on them Vol. 5, Issue, 02, pp.236-239.
  - Wainright, J.L., Patterson, C.J. (2006). Delinquency, victimization, and substance use among adolescents with female same-sex parents. *J Fam Psychol*; 20: 526-30.
  - White, F. A. (2000). Relationship of family socialization processes to adolescent moral thought. *Journal of Social Psychology*, 104(1), 75-93.
  - Wills, T. A., & Year, M. A & Sandy, J. (2003). Buffering effects of religiosity for adolescent substance use. *Psychology of Addictive Behaviors*, 17(1), 24-31.

The Relations of Adherence to Islamic Beliefs and Affective Family Climate with Identity Crisis among the Female Students

F. S. Marashian*
S. Safarzadeh**

Abstract

The aim of the present study was to investigate the relations of adherence to Islamic beliefs and affective family climate with identity crisis among the female students of Ahvaz Islamic Azad University. The sample of research included 200 subjects who were selected based on stratified random sampling. For the measurement of the variables, Adherence to Islamic Beliefs (Navidi, 1998), Affective Family Climate (Hill Burn, 1964), Identity Crisis (Ahmadi, 1998) were used. The research was correlational and data analysis by simple correlation coefficient revealed that there were significant relations between adherence to Islamic beliefs and affective family climate with identity crisis of all the subject students. The results also revealed that among the predictive variables, adherence to Islamic beliefs and affective family climate were significant predictors of the criterion variables that was identity crisis.

Keywords: adherence to Islamic beliefs, affective family climate, identity crisis.

---

* Assistant Professor, Department of Psychology, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran.
(Corresponding Author, email: fsmarashian@gmail.com)

** Assistant Professor, Department of Psychology, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran.